

Foreløbig maa enhver lade sig nøje med sine egne tanker og kombinationer og være tilfreds med en omhyggelig skildring af udviklingen paa traditionelt, æstetisk grundlag, som Danmarks Malerkunst byder. En saadan vil altid have den afgrænsede sagkunds store værdi.

Danmarks Malerkunst afsluttes med en oversigt over kunstsamlinger og biblioteker og en udmærket bibliografi indeholdende selvstændige værker og tidsskriftsartikler; den er ført à jour i den nye udgave.

Savner man noget i Danmarks Malerkunst? Historikeren læser bogen uden at savne et par linier historiske data over hvert kapitel som i R. Hamann: *Geschichte der Kunst*. Men for den lægmand, bogen er bestemt for, vilde det sikkert have været udmærket. Man savner under alle omstændigheder korte oversigter over de store europæiske kunstbevægelser, f. eks. forklaringer paa begreber som impressionisme og ekpressionisme. Derigennem vilde læseren kunne placere dansk kunst, der under hele sin udvikling har været afhængig af udlandet. Det er ligesom lidt tilfældigt, hvad der er kommet med af den slags. — Men brugt med varsomhed og kritik er Danmarks Malerkunst en gave til historikeren.

Hans Lassen.

Om de danske Domstoles Uafhængighed under Enevælden.

1. Bemærkninger til en Anmeldelse.

Dr. Bagge har i sin Egenskab af Redaktør stillet sig saa villig til en juridisk Intervention i det af ham foran S. 190—97 drøftede Spørgsmaal om Domstolenes Uafhængighed ved Behandlingen af Trykkefrihedssager i 1799—1848, at jeg gerne vil søge at give hans Udtalelser et efter min Mening tiltrængt Supplement.

Virkede Domstolene den Gang i fuld Uafhængighed? Dr. Bagge vil have dette prøvet dels i Forhold til Regeringen (Anklagemyndigheden), dels i Forhold til de Kræfter, der støttede de tiltalte. I begge Henseender regner han med Muligheder dels for specielle Pressioner, dels for Virkningen af Dommernes politiske Ansuelser. Naar det derefter i Almindelighed udtales, at Forhaandsformodningen maa være for, at Domstolene i politiske Sager viser slige politiske Udsving (jeg foretrækker ikke at bruge det ikke tekniske engelske Ord bias)¹ antager jeg, der ikke herved ogsaa

¹ À propos engelske Begreber: «Fædrelandets» Fremdragen af et Antal navngivne Dommere som særlig konservative, alias urigtig indstillede, og Retsformandens paastaaede Benyttelse heraf, se S. 194, vilde i England have indbragt Domfældelse for contempt of court.

sigtes til specielle Pressioner — da jeg i saa Fald maa protestere og forlange Bevis — men kun til Virkningen af Dommernes personlige politiske Anskuelser. Ogsaa under denne Forudsætning maa jeg vende mig imod Udtalelsen, forsaavidt der dermed begrundes en Kritik af Afgørelserne, udtrykt ved at Dommerne under disse Omstændigheder ikke var »uhildede« (S. 192) og Afgørelserne til en vis Grad »vilkaarlige« (S. 196).

Jeg kan herved tage Tilknytning til Højesteretsjustitiarius Niels Lassens Udtalelser ved Universitetsfesten i 1911, se S. 192 Note 2, om den Virksomhed at dømme i Retssager. N. L. udviklede ved denne solenne Lejlighed, at det ikke var nogen let Sag at dømme, og at det navnlig ikke var gjort med at læse i Loven. Han tager et Par Eksempler fra det politiske Liv og siger: lad os sætte, at Argumenterne fra Lovens Ordlyd holder hinanden Stangen, og at bindende Argumenter ikke kan hentes fra Grundlovens Forhistorie. Hvad skal der ske? Vi kan jo ikke erklære, at vi hverken ved ud eller ind. En Afgørelse skal træffes. Men hvor skal vi finde Afgørelsesnormen? Ja, herpaa er intet andet Svar end hos os selv. Vi maa overveje, hvad der maa anses for den fornuftigste med Statens Tarv bedst stemmende Ordning. Denne lægger vi da ind i Loven, thi Loven maa jo forudsættes at ville det fornuftige . . . Vore egne politiske Anskuelser bliver saaledes bestemmende for Afgørelsen. Da N. L. i 1891 skrev sin Afhandling i Tidsskrift for Retsvidenskab om Dommene over Struensee og Brandt, bemærkede han, at han fra A. D. Jørgensen havde modtaget Tilskyndelse til at underkaste disse Domme en Undersøgelse, for at de kunde blive belyst fra juridisk Side. Her er vistnok et nyt Tilfælde, hvor han som Jurist har noget at sige Historikerne.

Naar han tog sine Eksempler fra politiske Sager, kunde han ligesaa vel have hentet dem fra mere dagligdags Egne af Retslivet, f. Eks. hvor der er Spørgsmaal om god Handelsskik eller godt Søndandsskab, og hvor Afgørelsen indenfor visse Rammer, eller hvor der er lovgivningsmæssige Huller, maa træffes ved Dommerpersonlighedens egen Indsats og ikke har nogen anden Begrundelse. At Dommeren i denne Situation skulde kaste sine Anskuelser overbord for at opnaa Anerkendelse som »uhildet«, er ikke blot psykologisk men — hvad det her kommer an paa — stridende mod sund Opfattelse af hans Pligt og Kald. Ligesaa lidt bør det betegnes som »vilkaarligt«, om Afgørelsen paavirkes af Forskelligheden i Dommerkollegiets Sammensætning. Hvis N. L. har talt over Temaet »Ogsaa Dommere er Mennesker«, er det ikke af ham opfattet som en Undskyldning men som et Krav

om Forstaaelse og Tolerance overfor Domstolenes Arbejde. Han gaar som anført ud fra, at der er foretaget en Overvejelse over den med Lovgivningstilstanden bedst stemmende Ordning. Han godkender altsaa ikke, at Dommeren efterat have konstateret, at Sagen levner ham en vis Handlefrihed, figurlig talt lægger Dommerkappen og ordner Sagen paa bedste Beskub. Spørgsmaalet skal være set objektivt i hele sin Udstrækning, og den konkrete Afgørelse skal være tænkt i Reglens Form.

Saa meget om det principielle. Naar det ikke er et Angrebspunkt mod en Dommer, der skal dømme i en politisk Sag, at han har visse Anskuelser om sit Lands politiske Forhold, har det vel nok noget mindre Interesse at faa Oplysning om disse Anskuelser. Men jeg er enig i, at paalidelige Oplysninger herom har deres Interesse, særlig om Dommeren er aktiv Politiker, hvad jeg derfor i nogle af mig omtalte politiske Sager har redegjort for. Dette Forhold, der tidligere var ret almindeligt¹, anses i Nutiden ikke for heldigt i politisk betonedede Sager — for Udseendets Skyld. Reelt behøver det ikke at betyde noget. S. 194 Note 2 anføres et Eksempel herpaa; et andet er Højrepolitikeren Chr. Rimestads Votum for af Bevisgrunde at frifinde Chr. Berg i Holstebro-sagen. En Ting, der gør, at Forskeren paa dette Felt let vil komme til at befinde sig i det Mørke, der gør alle Katte graa, er Proble-mets her i Reglen kvantitative Karakter: Udmaaling indenfor en Strafferamme eller Grænsedragning for Frisproget. Skal en given Dommer føles paa Pulsen med Hensyn til Eftergivenhed overfor sine politiske Tendenser, maa der sammenlignes med hans Dom-mertendenser i andre Retssager: en meget vanskelig Opgave. S. 196 er derimod fremdraget et kvalitativt karakteriseret Moment. Stillet overfor et saadant, vil Dommeren reagere ud fra Syns-punkter, der let skyder en mulig politisk Tendens i Baggrunden for ham. Dr. Bagge taler saa sikkert om »Grænserne for det juri-disk forsvarlige«, men det drejer sig om det vanskelige at finde, hvad der i en forsvunden Periode var det rigtige Dommerstand-punkt. En Dommer kunde udmærket være varmt liberalt sindet men samtidig nøjeregnende med Journalisternes Tone. Iøvrigt maa der jo ogsaa reserveres en Plads og vel den største for de politisk farveløse Dommere. Jeg tror derfor ikke, Vaaddragning-en for at komme bag om Voteringerne vil give paalideligt Ud-bytte. Det samme gælder sandsynligvis Slutninger fra Udtryks-maaden i Voteringerne, jfr. S. 193 nederst. Med hvilke Udtryk

¹ A. F. Krieger skriver i Marts 1868 til Dunker: »Det er iøvrigt virkelig en Mangel ved den nuværende norske Højesteret, at saa faa af dens Med-lemmer have været Storthingsmænd« — (Rigsarkivet).

andre end det almindelige Sprogs skal Dommerne egentlig udtrykke deres juridiske Vurderinger, naar de prøver at overbevise deres Kolleger?

Til Slut to i og for sig selvfølgelig Ting: Ogsaa naar det drejer sig om Udsving paa Grund af Dommerens personlige politiske Anskuelse, er Bevisbyrden herfor hos Kritikerne. Baggrunden for, at Fremlæggelsen af et Antal frifindende Afgørelser er bevisende med Hensyn til en uafhængig Holdning hos Domstolene ogsaa i de domfældende, er, at Dommerpersonalet har været det samme.

Troels G. Jørgensen.

2. Svar til fhv. højesteretspræsident, dr. jur.

Troels G. Jørgensen.

Når jeg gav mine bemærkninger om domstolenes uafhængighed (ovenfor s. 190 ff.) en mere almen formulering, end det måske var naturligt i en recension, skyldtes det bl. a. et håb om derved at fremkalde et indlæg fra juridisk side. Det kan derfor kun glæde mig, at min anmeldelse har givet en erfaren dommer og kyndig retshistoriker anledning til betragtninger over dette både for jurister og historikere betydningsfulde spørgsmål, selv om jeg langt fra på alle punkter kan bøje mig for højesteretspræsidentens opfattelse.

Det er ogsaa efter min mening en ganske naturlig sag, at dommernes politiske anskuelse spiller en rolle ved afgørelsen af politiske sager. Jeg brugte udtrykket »til en vis grad vilkårlige« i forbindelsen »set fra den anklagedes standpunkt«, og deri ligger ikke nogen kritik af domstolene. Når jeg (s. 193) siger, at man ikke på forhånd kunde vente absolut uhildethed hos domstolene i trykkefrihedssager, mener jeg dermed, at visse af dommerne i kraft af deres politiske overbevisning må have haft en forhåndsinteresse i et bestemt udfald af sagerne. Hvorvidt denne interesse er kommet i konflikt med de juridiske hensyn og eventuelt har besejret dem, hvorvidt den politiske bias¹, som jeg mener at have sandsynliggjort for den københavnske overrets vedkommende, er gået ud over grænsen for det juridisk forsvarlige skøn, er som jeg fremhævede et andet spørgsmål, der kun kan besvares gennem en analyse af den enkelte sag. I alle tilfælde vil en udredning af sammenspillet mellem det juridiske og det politiske, som alt hvad der kan belyse årsagsforholdene i et betydningsfuldt historisk begivenhedskompleks, have stor interesse for historikeren.

Niels Lassens og højesteretspræsidentens betragtninger over

¹ Om definitionen af dette begreb se ovenfor s. 191 f.

politiske sager gælder de tilfælde, hvor lovens bogstav og dens forhistorie ikke afgiver tilstrækkeligt grundlag for en dom, og hvor dommerne udfra deres bedste, naturligvis af deres politiske anskuelse prægede overbevisning om hvad der er den fornuftige, med statens tarv bedst stemmende ordning tænker deres afgørelse i reglens form. Historikeren tør ikke uden nærmere prøvelse gå ud fra, at det altid går sådan til i en politisk proces. I trykkefrihedssagerne er der endda efter min mening noget, der tyder på, at enkelte dommere ud fra deres politiske interesse nu og da har truffet en afgørelse, der ikke blot som forudsat i Niels Lassens betragtninger »supplerede loven« i lovens ånd. Jeg tænker her bl. a. på de voteringer for frifindelse, som — skønt der i samme sag forelå motiverede vota for domfældelse — ikke var ledsaget af motivering (ovenfor s. 194, note 1), og som derfor i hvert fald hos den ikke juridisk kyndige læser vækker en mistanke om, at de pågældende dommere har fundet det vanskeligt at give en holdbar begrundelse for deres standpunkt. Om mistanken er uberettiget, må en analyse af vedkommende sager afgøre. Jeg indrømmer gerne, at opgaven ikke er let, men jeg kan ikke se, at vanskelighederne her principielt adskiller sig fra dem, der i andre tilfælde møder historikeren, når han skal søge at sætte sig ind i svundne tiders tankegang. Da Niels Lassen i sin af højesteretspræsidenten omtalte undersøgelse kom til det resultat, at »der ikke vederfæredes Struensee andet, end hvad Lov og Retfærdighed under de daværende Forhold påbød«¹, mente han jo åbenbart at have bestemt, hvad der i Struenseesagen var »det rette Dommerstandpunkt«. Og så længe den tilsvarende opgave ikke er løst for trykkefrihedssagernes vedkommende, er man efter min mening ikke berettiget til at hævde, at domstolene i disse altid »fældede Dom i Overensstemmelse med gældende Lovgivning«².

Hvad specielt domstolenes uafhængighed af regeringen angår, siger højesteretspræsidenten, at »Baggrunden for, at Fremlæggelsen af et Antal frifindende Afgørelser er bevisende med Hensyn til en uafhængig Holdning hos Domstolene ogsaa i de domfældende, er, at Dommerpersonalet har været det samme«. Selv om man ser bort fra, at der i periodens løb skete ikke uvæsentlige personsifter blandt dommerne, og at det voterende kollegiums sammensætning ved den københavnske overret ændredes fra sag til sag, kunde dette ræsonnement kun være rigtigt, hvis det drejede sig om en række analoge situationer, overfor hvilke den samme dommer måtte ventes at reagere analogt. Forholdene var imid-

¹ Tidsskrift for Retsvidenskab 1891, 303.

² Harald Jørgensen: Trykkefrihedsspørgsmaalet, 312.

lertid langt mere komplicerede. Trykkefrihedssagerne var af meget forskellig indenrigs- og udenrigspolitisk betydning, regeringens interesse i et for anklagemyndigheden gunstigt udfald — og dermed fristelsen til at øve pression på domstolene — følgelig højst varierende, der var modsætninger indenfor kancellikollegiet og mellem kancelliet og kongen eller hans nærmeste rådgivere. Tør man under disse forhold virkelig gå ud fra, at regeringen har fulgt en fast linie, således at princippet domstolenes uafhængighed, der i praksis var trængt igennem siden 18. århundrede, men som ikke var formelt sikret, altid blev respekteret? Tør man gå ud fra, at enhver dommer, der i en politisk betydningsløs sag havde truffet sin afgørelse efter sin bedste juridiske overbevisning, også kunde bevare sin uafhængige indstilling, hvis det underhånden blev betydet ham, at vigtige statsinteresser, måske landets gode forhold til en stormagt, stod på spil i den næste sag, han skulde pådømme? Hvad der hidtil er oplyst om domstolenes forhold i trykkefrihedssagerne, tillader os efter min mening ikke at benægte muligheden af enkelte heldigt gennemførte pressioner af denne art, der sandsynligvis vil være umulige at påvise direkte, og hvis virkning ofte ikke vil kunne skelnes fra virkningen af dommernes politiske anskuelse (jfr. ovenfor s. 191). Netop fordi forholdene er så komplicerede, fordi man i domsafgørelserne må være forberedt på udsving snart til den ene, snart til den anden side, er en analyse af de enkelte sager den eneste farbare udvej. Og kun hvis det kan konstateres, at der ikke foreligger bias i retning af anklagemyndighedens standpunkt, tør man se bort fra muligheden for en effektiv pression fra denne side.

Dr. Harald Jørgensen har i diskussionen om domstolenes uafhængighed endnu en fremragende meningsfælle. Professor Poul Johs. Jørgensen skriver til mig, at efter hans mening »Materialet, som det foreligger, viser, at Datidens Domstole har kunnet træffe deres Afgørelse i fuld Uafhængighed, naar man forstaar dette Udtryk paa den sædvanlige Maade, altsaa saaledes, at Dommerne har kunnet dømme efter deres bedste Overbevisning om, hvad Loven i den enkelte Sag førte til, uden at behøve at frygte Ubehageligheder, fordi deres Opfattelse afveg fra Regeringens. Dette fremgaar allerede af det ret betydelige Antal Frifindelser, thi mange af de rejste Sager var selvfølgelig velbegrundede i den da gældende Lovgivning, naar denne forstodes, som den var ment fra Lovgiverens Side.« Professor Jørgensen, der har tilladt mig at citere ovenstående, siger mig, at han med »Ubehageligheder« tænker på afsked på gråt papir o. l., og det er rigtigt, at vi ikke kender sensationelle afskedigelser af dommere af politiske grunde i

perioden. Men dels udelukker dette jo ikke, at eventuelle presioner fra regeringens side er lykkedes og at følgelig repressalier mod dommerne har været overflødige¹, dels forekommer det mig ikke så sikkert, at de liberale dommere aldrig har måttet lide for deres overbevisning. Den enevældige regering besad overfor genstridige dommere et både diskret og virkningsfuldt magtmiddel. Højesteret var dengang næppe i samme udstrækning som nu faktisk selvsupplerende og den højere dommervirksomhed ikke en i alt væsentligt isoleret karriere². Af de 10 ordinære højesterets-assessorembeder, der blev besat 1830—48, var kun 3 blevet ledige ved dødsfald og 1 ved at indehaveren var afskediget uden at overtage nyt embede, medens 3 af de afgående dommere blev amtmænd, 2 kancellideputerede og 1 nationalbankdirektor. I samme periode afgik fra den københavnske overret 24 assessorer, deraf 4 uden at overtage nyt embede, medens 6 kom til højesteret, 3 til kriminal- og politiretten, 3 blev professorer, 3 underdommere, 1 borgmester i København, 1 rådmand sst., 1 amtmænd og 2 kommitterede i rentekammeret. At de højere dommerembeder således i vid udstrækning betragtedes som gennemgangsstillinger til anden juridisk embedsvirksomhed, gav regeringen, hvis handlefrihed ikke var hæmmet af grundlovsparagraffer til beskyttelse af domstolenes uafhængighed, rig mulighed for på en lidet opsigtvækkende måde at fjerne oppositionelle dommere eller at hindre deres overgang til anseeligere eller bedre aflagte embeder. En særlig, omfattende undersøgelse vil være nødvendig for at afgøre, i hvilken udstrækning denne mulighed er blevet udnyttet. Jeg maa nøjes med at omtale to tilfælde af embedsbesættelser indenfor den egentlige dommerkarriere, som delvis er kendt fra litteraturen, og iøvrigt blot i almindelighed understrege, at vi heller ikke, hvad dommernes advancement angår, kan regne med ensartede forhold, men tværtimod må være forberedt på stærkt

¹ Når man fremhæver de mange frifindelser i trykkefrihedssagerne, må man på den anden side ikke glemme, at det politiske resultat af de politiske retssager i 1830'erne og 1840'erne taget som helhed ikke var utilfredsstillende for regeringen. En frifindelse betød jo ikke, at man for fremtiden opgav at anlægge sag mod den pågældende, og efter at David havde vundet sin sag (og trods dette var blevet afskediget som professor) fik regeringen før eller senere gennem domstolene ram på så at sige alle de førende liberale journalister eller politikere, mod hvilke der blev rejst anklage. Liunge, Johs. Hage, Giedwad, Rosenhoff, J. P. Grüne, Monrad, Balth. Christensen, Goldschmidt, Carl Ploug, J. A. Hansen, Lehmann — alle måtte de underkaste sig flere eller færre bødestrafte med tilhørende censur eller vandre i fængsel.

² Sml. for højesterets vedkommende Troels G. Jørgensen: Danmark-Norges Højesteret 1790—1814 (1930), 90 ff.

vekslende resultater af sammenstødet mellem divergerende interesser; navnlig er kongen og hans private rådgivere en uberegnelig faktor.

Blandt ansøgerne til det ved A. G. Müllers død 1833 ledigblevne embede som højesteretsassessor var overretsdommerne N. M. Spandet, L. J. Holm og C. M. Rottbøll. Spandet var allerede på dette tidspunkt kendt for sine liberale anskuelser på det kirkelige og andre områder; som dommer i trykkefrihedssager havde han vist usædvanlig mildhed¹. Hans anskuelser havde to gange skaffet ham ubehageligheder. 1826 havde han offentlig fralagt sig andel i trykkefrihedsdommen over Grundtvig. Forinden havde han skriftlig spurgt sine kolleger i retten, om de havde noget imod, at han offentlig ytrede sin mening, og de havde stillet ham frit. For sin optræden i denne sag fik han efter kancelliets indstilling tilkendegivet kongens mishag². 1832 lod han som kongens foged den for en trykkefrihedsforseelse dømte syge litterat Blok Tøxen afsone sin straf på en meget lempelig måde. Der forelå nemlig attest fra fire læger for, at almindelig fængselsstraf vilde være livsfarlig for arrestanten, og kancelliet havde derefter overladt til Spandet i samråd med stadsfysikus at modificere afsoningen, hvilket han havde gjort. Også dette forhold indbragte ham en kongelig misbilligelse; det ses dog af kancelliets votering i sagen, at den deputerede Bentzen under hensyn til lægeattesten ikke ønskede Spandet tildelt nogen irettesættelse, og kancelliet indstillede ham heller ikke direkte til en sådan³. — I sin forestilling om embedet i højesteret nævnede kancelliet Spandet først, fremhævede, at han besad »ualmindelige Kundskaber, en sjelden Forretningsduelighed og Flid forenet med den strengeste Retsindighed«, og at man, hvis han ikke to gange havde modtaget kongens misbilligelse, uden betænkning »bestemt« vilde have foreslået ham, der desuden var den ældste kandidat blandt ansøgerne, medens man nu måtte nøjes med at nævne ham først og udtale, at han uden tvivl vilde varetage embedet i højesteret på bedste måde, hvis han blev foretrukket.⁴

¹ Harald Jørgensen: Trykkefrihedsspørgsmaalet, Bilag I Nr. 21, 28, 29.

² RA. Danske kanc. 2. dept. forestilling ²⁰/₁₂ og resolution ²⁷/₁₂ 1826 med indlæg til brevbog 1827 Nr. 2; Landsark. f. Sjælland. Landsover- samt hof- og stadsrettens arkiv, justitskontorets korrespondanceprotokol nr. 23 ⁴/₁₁ 1826; Spandets selvbiografi, trykt i Folke I (1859), 169 ff.; Harald Jørgensen: Trykkefrihedsspørgsmaalet, 110 f.

³ RA. Danske kanc. 2. dept. forestilling ²³/₁ 1833 og resolution s. d. med indlæg til brevbog 1833 nr. 278; selvbiografien.

⁴ RA. Danske kanc. 2. dept. forestilling ²⁰/₂ med resolution ²³/₂ 1833; indlæg til registrant 1833 nr. 210.

Til belysning af det spørgsmål, om den formelle side af Spandets optræden i de to ovennævnte sager, uanset til fordel for hvem han optrådte, var diskvalificerende, tjener hans kollegers og Bentzens holdning. Øjensynligt anså ikke engang kancelliet ham for diskvalificeret til embedet i højesteret, medens det formodentlig ikke gik an direkte at foreslå kongen en mand, som umiddelbart forinden havde modtaget hans irettesættelse. Hvad der kunde anføres mod Spandets udnævnelse var med andre ord noget, som man efter behag kunde se bort fra — og som der ifølge hans kvalifikationer var god grund til at se bort fra — eller benytte sig af til at forbigå ham. Ved forespørgsel hos Stemann, Ørsted og højesteretsjustitiarius Bornemann erfarede Spandet, at han ikke kunde vente tilladelse til at prøvevotere; som grund angav man foruden de to nævnte forhold hans kirkelige anskuelse¹. Ved den kgl. resolution fik derefter Rottbøll, der af kancelliet var nævnt som nr. 3, efter Holm, tilladelse til at prøvevotere for at beskikkes som højesteretsassessor. Han blev i trykkefrihedssagerne en pålidelig støtte for regeringen, en af de to strengeste dommere i højesteret². I sin selvbiografi bemærker Spandet, at det efter nogen tids forløb var ham kært, at han var blevet i overretten. »Da Pressesagerne blev hyppige, var det ikke sjældent, at jeg var misfornøiet med det Udfald, de fik i Højesteret, og det vilde da have været ubehageligt for mig at være Medlem af denne Ret, hvor jeg ikke kunde antage, at min Stemme vilde have kunnet bevirke et andet Udfald. Især maatte det gjøre et ubehageligt Indtryk paa mig, at Højesteret for hvad der stod i Skrifter, som ikke vare udgivne, idømte Straffe, som Loven kuns havde fastsat for, hvad der stod i udgivne Skrifter, uden at Retten fandt sig foranlediget til enten ved Præmisser eller paa anden Maade at oplyse Folket om Grunden til denne Besynderlighed.« Den skarpe modsætning indenfor dommerstanden i trykkefrihedsspørgsmålet træder klart frem i disse ord. 1838 gav Spandet endog offentlig³ udtryk for sin »Kjerlighed til Trykkefrihed og [sit] Had til Censur« (selvbiografien). Om hans forhåndsindstilling til trykkefrihedssagerne kan der ikke være tvivl.

Spandet må vel anses for den liberaleste af dommerne i overretten. Som en af hans nærmeste meningsfæller, hvad behandlingen af trykkefrihedssagerne angår, kan formentlig overretsassessor C. A. Flensborg betragtes (jfr. ovenfor s. 195). Da kri-

¹ Selvbiografien. Bornemann bebrejdede ham bl. a., at hans navn på en ansøgning om tilladelse til at danne frimenighed stod mellem skrædderes og skomageres navne.

² Harald Jørgensen: *anf. skr.*, 264.

³ *Fædrelandet* 17/3 1838.

minal- og politiretten blev oprettet 1845 og trykkefrihedssagerne overgik dertil, ansøgte Flensborg om at blive flyttet til den nye domstol. Kancelliet indstillede til de to førsteklases dommerembeder ved denne (med 1800 rdl. i årlig gage)¹ en af assessorerne fra den gamle politiret (A. L. Drewsen) og Flensborg, til to andeklases embeder (årsgage 1600 rdl.) overretsassessorerne A. C. Meyer og Gudenrath, som havde væsentlig ringere anciennitet end Flensborg; de tilhørte, såvidt jeg kan skønne, i trykkefrihedssagerne nærmest overrettens centrum. I kancelliets forestilling, der var underskrevet af Ørsted, Holm og Bentzen, blev det fremhævet, at Flensborg var den eneste af overretsassessorerne, der havde søgt om forflyttelse. Ikke destomindre blev han som den eneste af de fire nævnte forbigået i den kgl. resolution, og i hans sted udnævntes den formentlig mest konservative af de københavnske overretsassessorer, Casse, der siden fik en dominerende indflydelse på behandlingen af trykkefrihedssagerne ved kriminal- og politiretten². Forbigåelsen af Flensborg til fordel for Casse og andre påfaldende forhold ved udnævnelserne til den nye domstol blev indenfor oppositionen betragtet som oplagte tilfælde af politisk embedsbesættelse³.

Naturligvis er det ikke hermed bevist, at politiske hensyn har været afgørende for behandlingen af Spandet og Flensborg, men muligheden er unægtelig tilstede. Jeg vilde endda mene, at den er nærliggende, og at tilfælde som de nævnte må have virket som en advarsel til dommerne mod at vise altfor stor liberalitet i politiske sager. Også dette er en form for pression. Den udstrakte anerkendelse af princippet domstolenes uafhængighed og den karriere-solidaritetsfølelse mellem kancelliets embedsstab og den højere dommerstand, som må have været en følge af, at det store flertal

¹ Flensborg havde i sit gamle embede iflg. finansreglementet 1845 ligesom Casse og A. C. Meyer en gage på 1400 rdl., som dog ved indførelsen af nyt gagereglement for overretten, der skulde bringe lønningerne der i overensstemmelse med kriminal- og politirettens, blev forhøjet til 1600 rdl. (resolution ¹⁰/₁₁ 1845). Gudenraths gage i overretten var 1200 rdl. Eventuelle sportelindtægter er det ikke lykkedes mig at bestemme.

² RA. Danske kanc. 2. dept., forestilling ³⁰/₅ og resolution ¹⁹/₆ 1845 med indlæg til registrant nr. 360 b; Harald Jørgensen: Trykkefrihedsspørgsmaalet, 222.

³ Se f. eks. Fædrelandet ⁵/₁ 1847, jfr. ⁷/₅ 1845, og Kjøbenhavnspostens artikel ²¹/₆ 1845 »Besættelse af en Assessorpost«, der handler om nepotisme ved en dommerudnævnelse til Svea hovrätt under Gustaf III, men som åbenbart har allusion til de samme dag bekendtgjorte udnævnelser til kriminal- og politiretten. Oppositionens opfattelse blev i meget forsigtige vendinger refereret af Rée i Viborg stænder ¹⁵/₁₂ 1846 og som rimeligt var afvist af Ørsted i hans egenskab af kommissarius (stændertidende sp. 2283 f., 2300 f.).

af overretsdommerne kom direkte fra kancelliet, og at en del af dem endte deres løbebane der, turde have virket i retning af at gøre dommernes avancement afhængigt af anciennitet. Alligevel vilde jeg på forhånd betvivle, at en regering, som afskedigede David efter hans frifindelse, helt har givet afkald på at anvende de magtmidler overfor domstolene, som reelt og formelt stod til dens rådighed, og Spandets og Flensborgs tilfælde forekommer mig at støtte en sådan skepsis. Ihvertfald må jeg, indtil spørgsmålet er grundigere undersøgt, finde det uberettiget kategorisk at hævde, at domstolene i trykkefrihedssagerne virkede »i fuld uafhængighed«, og må nøjes med at tiltræde den mere forbeholdne formulering, at domstolene »viste megen Uhildethed i Anskuelser og [megen] Uafhængighed overfor Justitskollegiet«¹. Forskellen mellem alt og meget er jo her afgørende. Det er sikkert, at den danske enevælde i mange henseender og ikke mindst m. h. t. retsplejen adskiller sig fordelagtigt fra absolutismen i andre lande, men den havde sine skyggesider, og man bør ikke lukke øjnene for dem.

Den foregående diskussion synes mig at have speciel interesse ved at vise, hvor stor forskellen kan være på en retshistorisk kyndig jurists og en almindelig historikers principielle indstilling til historiske problemer. Højesteretspræsidentens argumentation for domstolenes uafhængighed ud fra de mange frifindelser vil de fleste historikere finde ufyldestgørende, fordi den lader forskellen mellem sagerne og de politiske situationer, i hvilke de hører hjemme, ude af betragtning. Og hvis der bag højesteretspræsidentens bemærkning, at »naar det drejer sig om Udsving paa Grund af Dommerens personlige politiske Anskuelse, er Bevisbyrden herfor hos Kritikerne« skulde ligge den opfattelse, at en påstand om at domstolene var afhængige og hildede i højere grad skulde kræve bevis end den modsatte påstand, må jeg som historiker bestemt protestere. En juridisk domstol kan og bør betragte den anklagede som uskyldig, indtil anklagen er bevist. For historieforskningen gælder ikke den slags ensidige hensyn. I det foreliggende tilfælde må påstanden om, at de enevældige domstole i trykkefrihedssagerne virkede i fuld uafhængighed af regeringen, stå hen som en ubevist hypotese, indtil så åbenbare muligheder for det modsatte som de ovenfor nævnte er prøvede og har måttet afvises. Det er et rimeligt metodisk krav. Hvis en sådan prøvelse ikke kan gennemføres, må historikeren overfor vort problem som han har måttet det overfor talrige andre problemer lade sig nøje med et non liquet.

Poul Bagge.

¹ H. Ploug: Carl Ploug I, 213.